

تأثیر عوامل فرهنگ دینی بر کیفیت آموزش مجازی در دوره شیوع ویروس کرونا (مورد مطالعه: مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان)

مهدی ساعی^۱

علی رجبزاده آملو^۲

چکیده

هدف: هدف از انجام پژوهش حاضر، ارزیابی مؤلفه‌ها و عوامل فرهنگ دینی مؤثر بر کیفیت آموزش مجازی، مانند کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای و ارزشیابی مبتنی بر شاخصهای وفای به عهد، حسن خلق و صداقت بود که از اهم شاخصها در فرهنگ دینی به شمار می‌آیند. **روش:** پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی و روش گردآوری اطلاعات میدانی انجام و از فرمول کوکران برای جوامع نامعین استفاده شد. حجم نمونه ۳۸۴ نفر تخمین زده شد و تعداد ۴۰۱ پرسشنامه صحیح و قابل استفاده تهیه شد. **یافته‌ها:** فرضیه‌های پژوهش، اعم از کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای و ارزشیابی مبتنی بر وفای به عهد، حسن خلق و صداقت، به طور معناداری بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان در مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان مؤثر بودند. **نتیجه‌گیری:** نتایج بیانگر این بود که عوامل مطالعه‌شده، بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان تأثیر گذارند.

واژگان کلیدی: آموزش مجازی دانشگاهیان، کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای، وفای به عهد، حسن خلق.

◇ دریافت مقاله: ۰۰/۰۱/۱۱؛ تصویب نهایی: ۰۰/۰۵/۱۵.

۱. کارشناس ارشد مدیریت بازرگانی، گرایش بازرگانی بین‌المللی. دانشگاه پیام نور تهران غرب. تهران، ایران (نویسنده مسئول)/

نمبر: ۰۲۱۴۴۷۳۷۵۴۷ / Email: Mahdisaei@chmail.ir

۲. دکترای علوم سیاسی، گرایش اندیشه سیاسی در اسلام. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علامه طباطبایی.

الف) مقدمه

یادگیری الکترونیکی، نوعی از یادگیری است که در آن از فناوری برای تسهیل فرایند یادگیری و مستقل شدن از زمان و مکان برای یادگیری استفاده می‌شود (رضایی، ۱۳۹۹). پس از شیوع گسترده ویروس کرونا در دنیا، بروز مشکلات اساسی به ویژه در آمد و شد، موجب ایجاد دغدغه در بسیاری از دانشجویان نسبت به کیفیت فرایند تحصیلی آنان تحت بستر آموزش مجازی شد. مراکز آموزش عالی به منظور رفع این دغدغه، به مهیا ساختن زیرساختهایی برای دسترسی بهتر دانشجویان به فضای مجازی، توسعه و تکامل سیستم‌های آموزش مجازی و هر چه کاربردی‌تر کردن آن اقدام کردند؛ نگاهی که فراتر از آموزشهای سنتی باشد و شرایط محیطی را به شیوه‌ای هدایت کند تا با حفظ کیفیت، امر آموزش و یادگیری را بدون نیاز به حضور فیزیکی افراد تداوم بخشد. (صفری سهل‌آبادی و شفیعی سروستانی، ۱۳۹۹)

استفاده از این گونه فناوری‌های جدید در عرصه آموزش دانشگاهی به طور اخص، تغییرات مهمی در ماهیت یادگیری دانشجویان به وجود آورده و استفاده بهینه از این فناوری‌ها به یادگیری آنها وسعت و غنای خاصی می‌بخشد. لذا توسعه و بقای سیستم آموزش مجازی به عوامل زیرساختی مؤثر بر کیفیت آن وابسته است که از جمله مهم‌ترین این عوامل، کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای و ارزشیابی است که به ترتیب مبتنی بر شاخصهای فرهنگ دینی وفای به عهد، حسن خلق و صداقت می‌باشند. از این رو، اهمیت توجه و بحث در رابطه با مسائل اخلاقی و فرهنگ دینی نیز افزایش می‌یابد. اگر چه یادگیری الکترونیکی منجر به آسودگی بیشتر دانشجویان در دسترسی و مدیریت اطلاعات می‌شود، این امر منجر به مسائل اخلاقی جدیدی در رابطه با اقدامات یادگیری اخلاقی، مسئولیت و پاسخگویی می‌شود.

در دو دهه اخیر در ایران برای تقویت رکن اسلامی فرهنگ اجتماعی و بازسازی و تولید نظریه‌های جدید در باب فرهنگ دینی تلاشهای فراوانی شده است. با پیشرفت این تلاشها، نه تنها به لحاظ نظری مسئله حل نشده، بلکه برای اجرای عناصر آن در سازمانها و به طور خاص در آموزش عالی، راهکار نیز ارائه نشده است (باسینی و همکاران، ۱۳۹۷). از این رو، با توجه به جریان باز اطلاعات در سیستم آموزش مجازی، بررسی موضوع فرهنگ دینی از دید راهبردی و یافتن راهکارهای گسترش فرهنگ دینی در مراکز آموزش عالی، به ویژه در شرایط کرونا از اهمیت خاصی برخوردار است.

امروزه جریان باز اطلاعات در نظام آموزش از دور و آموزش مجازی سبب شده است تا اخلاق و مسائل دینی توجه متخصصان تعلیم و تربیت را به خود معطوف کند (مهردوست، ۱۳۹۹). استادان برای دستیابی به اهداف یادگیری در محیط آموزش الکترونیکی، باید از ابعاد پنهان فعالیت آموزشی خود آگاه شوند. این ابعاد پنهان، در واقع همان ابعاد فرهنگ دینی‌اند. بحث فرهنگ دینی ریشه عمیقی هم در مدل‌های

تدریس و هم در نظریه‌های یادگیری دارد. تأمل در این ابعاد و در نظر گرفتن آنها در طراحی محیط‌های یادگیری، منجر به تسهیل یادگیری و افزایش کیفیت آموزش مجازی می‌شود.

از آنجا که استفاده از سیستم آموزش مجازی به عنوان سیستم اصلی آموزشی، مسائل و چالشهایی را به ویژه در حوزه فرهنگ دینی به همراه داشته است، ضروری است نسبت به شناسایی آنها و ارائه راهکار اقدام شود. در این پژوهش به منظور دستیابی به این مهم و تضمین کیفیت یادگیری دانشجویان، باید عوامل کیفی مهم و تأثیرگذار کارامدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای و ارزشیابی را که به ترتیب مبتنی بر شاخصهای فرهنگ دینی وفای به عهد، حسن خلق و صداقت می‌باشند، در آموزش مجازی دانشجویان به ویژه در مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان که مورد مطالعه خاص این پژوهش است، شناسایی و به دقت ارزیابی کرد. لذا با پاسخ به این سؤال می‌توان به این مهم دست یافت: میزان تأثیر مؤلفه‌های کارامدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای و ارزشیابی بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان چگونه است؟

مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان از جمله مراکز پیشتازی است که از ابتدا کیفیت آموزشهای برخط را مورد توجه قرار داده است. این مرکز که در قالب وب‌سایت آموزشی، امکان یادگیری و رشد فردی و اجتماعی در بستر فضای مجازی را برای مخاطبان خویش فراهم می‌کند، از خرداد سال ۱۳۹۳ فعالیت آموزشی خود را آغاز کرده و اینک با توجه به گستردگی و تنوع محتوای آموزشی و بالا بودن جامعه آماری مخاطبان و کاربران، مشغول برگزاری دوره‌های مختلف آموزشی برای دانشجویان، اساتید معارف، کارکنان و استادان دانشگاهها و کارکنان و مدیران سایر دستگاهها و نهادهای دولتی و غیر دولتی است. (سامانه آموزش مجازی دانشگاهیان، ۱۴۰۰)

۱. چارچوب نظری

با توجه به اوضاع بی‌سابقه ایجاد شده توسط بیماری همه‌گیر کووید، تأثیر آن بر سیستم آموزشی، دانشگاهها و دانشجویان به عنوان موضوع مورد توجه محققان قرار گرفت. تحقیقی با عنوان «آیا یادگیری آنلاین در دوران کرونا خوب است؟» نشان داد که دانشجویان نسبت به آموزش الکترونیکی نگرش مثبت دارند و به عنوان تنها سیستم آموزشی آن را مفید می‌دانند (الو، ۲۰۲۰). در این فضای جدید، مباحث اخلاقی مانند کارامدی محتوای تدریس، تعامل بین استاد و دانشجو و ارزشیابی، از مؤلفه‌های مهمی به شمار می‌روند که باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرند. لذا بر اساس الگوهای مشابه و نتایج پژوهشهای پیشین، در زمینه عوامل فرهنگ دینی مؤثر بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان، به عوامل اثرگذار در این زمینه،

۴۹۰. تأثیر عوامل فرهنگ دینی بر کیفیت آموزش مجازی در دوره شیوع ویروس کرونا...

شامل «کارآمدی در ارائه محتوا»، «تعامل حرفه‌ای» و «ارزشیابی» به ترتیب مبتنی بر شاخصهای فرهنگ دینی «وفای به عهد»، «حسن خلق» و «صداقت» رسیدیم. لذا در این پژوهش به بررسی تأثیر این عوامل بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان خواهیم پرداخت. بنابر این، الگوی مفهومی در قالب شکل ۱ تدوین شد. بر اساس این الگو، عوامل فرهنگی مذکور بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان تأثیر گذارند.

۲. پیشینه پژوهش

با بررسی به عمل آمده مشخص شد که مطالعات خوبی در حوزه آموزش مجازی انجام شده است؛ از جمله: «ارزیابی کارآمدی روش یادگیری الکترونیکی در آموزش منابع انسانی» (رفیعی و همکاران، ۱۳۹۶)، «شناسایی، تدوین و اعتباریابی شاخصهای آموزش و یادگیری در رتبه‌بندی دانشگاهها» (صالحی و همکاران، ۱۳۹۶)، «تأثیر برنامه بازآموزی اسنادی بر هیجانات پیشرفت و مشغولیت تحصیلی دانشجویان و بررسی ابعاد مختلف تحصیلی دانشجویان مانند احساس تعهد» (گشتاسبی و همکاران، ۱۳۹۶)، «تحلیل پدیدارشناختی عوامل مؤثر بر تعاملات در محیط آموزش الکترونیکی و شناسایی عوامل مؤثر بر تعامل در جریان یاددهی- یادگیری در بین دانشجویان» (پورکریمی، ۱۳۹۹)، «پدیدارشناسی تنگناهای اخلاقی آموزش الکترونیکی در آموزش عالی و داشتن صداقت علمی» (مرادی و کردلو، ۱۳۹۸)، «اخلاقیات در آموزش مجازی مانند عدم تقلب، سرقت ادبی، تعدی به حقوق دیگران در فضای مجازی» (شیرازی و سنجر، ۱۳۹۱). اما با بررسی‌های انجام شده مشخص شد که پژوهش در رابطه با تأثیر عوامل مذکور بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان در زمان شیوع ویروس کرونا کار جدیدی بوده و مقاله‌ای در این زمینه ارائه نشده است.

۳. کارآمدی در ارائه محتوا

مراکز آموزش عالی، از جمله شاخصهای اصلی پیشرفت علمی و فرهنگی یک کشور و زمینه‌ساز رقابتی پویا با کشورهای دیگر به حساب می‌آیند. لذا اساس تقویت کشور در رقابتهای منطقه‌ای و حتی بین‌المللی، تقویت کیفیت آموزش عالی است.

کارآمدی و کیفیت، از موضوعاتی است که همواره با شدت و قوت متفاوت در آموزش عالی مورد توجه بوده است. از دهه ۹۰ به بعد، کارآمدی از وضعیت حاشیه‌ای به مسئله برجسته و قابل توجه در کنار مسائل مالی تبدیل شده است. این مفهوم در آموزش عالی نسبت به سایر حوزه‌ها بحث برانگیزتر و تصورات نسبت به آن متنوع‌تر است. آموزش عالی همیشه زمینه‌سازمحور بوده و لذا تصورات پیرامون کیفیت در آموزش عالی متمرکز به زمینه (محیط) است (شهرکی‌پور، ۱۳۹۱). به علاوه، با توجه به اینکه هدف اصلی آموزش و تدریس و مشتری‌های واقعی درس، استاد و دانشجو می‌باشند، دیدگاهها و نظرات آنان به عنوان عامل مهم در برنامه‌های آموزشی باید در نظر گرفته شود و قطعاً همه محققان و دست‌اندرکاران

مهدی ساعی و علی رجبزاده آملو ♦ ۴۹۱

آموزش باید تلاش کنند تا نواقص و کاستی‌های موجود در این زمینه را به منظور افزایش کارآمدی و بازدهی، شناسایی و برطرف کنند. (قبری و سلطانزاده، ۱۳۹۷)

از جمله شاخصه‌های مهم کارآمدی در ارائه محتوای ارزشمند، داشتن تعهد و وفای به عهد است. چنانچه افراد در سازمانها و دانشگاهها بر اساس وجدان کاری و تعهد، وظایفشان را به بهترین وجه انجام دهند، این امر منجر به افزایش کارآمدی، اثربخشی و درنهایت، بهره‌وری سازمانی می‌شود (کیوانلو و همکاران، ۱۳۹۸). قرآن کریم دستور می‌دهد تا به عهد و پیمان خود پیوسته وفادار باشیم و بدانیم که در برابر خدا مسئولیم. وفای به عهد از خصوصیات افراد نیکوکار است (بقره: ۱۷۷). پیامبر اکرم (ص) نیز می‌فرماید: «هر کس در معاشرت با مردم به آنان ظلم نکند، دروغ نگوید، خلف وعده ننماید، جوانمردی‌اش کامل، عدالتش آشکار، برادری با او واجب و غیبتش حرام است». (شیخ صدوق، ۱۴۰۴، ج ۲: ۳۰؛ نهج‌الفصاحه: ۷۲۵، ح ۲۷۶۲)

۴. تعامل حرفه‌ای

مراکز آموزش عالی و دانشگاهها از جمله سازمانهای مهم محسوب می‌شوند که نقشی کلیدی و راهبردی در پیشبرد اهداف کشور دارند. به همین منظور، از دانشگاهها انتظار می‌رود تا به تولید دانش بپردازند و به تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد مورد نیاز کشور همت گمارند. لذا استادان دانشگاهی از مهم‌ترین سرمایه‌های دانشگاه به حساب می‌آیند که شیوه و کیفیت تدریس آنان تأثیر بسزایی بر دانشجویان دارد. از این رو، استادان نقش تعیین‌کننده‌ای در محقق شدن اهداف کمی و کیفی دانشگاهها دارند. از این نظر، ارزیابی نحوه تعامل آنان با دانشجویان می‌تواند در ابعاد گوناگون، به خصوص در حوزه تربیت دینی، تأثیر شگرفی بر توسعه شایستگی‌های اخلاقی دانشجویان بگذارد.

آموزش الکترونیکی تعامل بین دانشجویان و استادان را سرعت می‌بخشد و این تعامل حرفه‌ای، فهم اطلاعات را برمی‌انگیزد (بورا و احمد، ۲۰۱۳). به کمک این تعامل می‌توان عملکرد یادگیرنده را به صورت اتوماتیک پیگیری کرد. (بلک و کرانس، ۲۰۱۲)

یادگیری الکترونیکی دارای پتانسیل دسترسی به مخاطبان بین‌المللی است و با توجه به تعداد و تنوع دانشجویان در محیط‌های یادگیری، سیاست توازن میان انتظارات و مطالعه نحوه درک آنان از اخلاق در محیط‌های یادگیری برخط مهم است. در نظر گرفتن اصول اخلاقی، منجر به ایجاد احترام در بین دانشجویان، روابط مدنی و تعامل بر اساس قوانین می‌شود. (مرادی و کردلو، ۱۳۹۸)

۴۹۲ ♦ تأثیر عوامل فرهنگ دینی بر کیفیت آموزش مجازی در دوره شیوع ویروس کرونا...

بهترین و مؤثرترین راه برای انجام تعاملات و تعهدات در جامعه، ایجاد زمینه مناسب در فضایی اخلاقی و الهی و بالاترین معیار برای ارتباط انسانی، خوش رفتاری است (فهیسی و جمالیان، ۱۳۹۷). خداوند در قرآن کریم درباره حسن خلق به عنوان یکی از ویژگی‌های برجسته پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «به مرحمت خدا بود که با خلق مهربان گشتی و اگر تندخو و سخت‌دل بودی، مردم از گرد تو متفرق می‌شدند. پس از (بدی) آنان در گذر و برای آنها طلب آموزش کن و (برای دلجویی آنها) در کار (جنگ) با آنها مشورت نما، لیکن آنچه تصمیم گرفتی با توکل به خدا انجام ده، که خدا آنان را که بر او اعتماد کنند دوست دارد». (آل عمران: ۱۵۹)

نرمخویی به معنای ملاحظت و ملایمت در برخورد و تعامل با دیگران، یکی دیگر از مصادیق حسن خلق به شمار می‌آید؛ از امام صادق (ع) نقل شده است: «حسن خلق آن است که رفتار خود را آمیخته با نرمش و کلام خود را پاکیزه و محبت‌آمیز کنی و با چهره گشاده برادر مسلمانان را ملاقات نمایی» (جمعه حویزی، ۱۳۸۳، ج ۵: ۳۹۱). رسول اکرم (ص) نیز می‌فرماید: «نزدیک‌ترین شما به من در قیامت، راستگوترین، امانتدارترین، وفادارترین به عهد، خوش‌اخلاق‌ترین و نزدیک‌ترین شما به مردم است». (طوسی، امالی: ۲۲۹؛ مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۴: ۷۲، ح ۱۲)

۵. ارزشیابی

به دلیل شیوع ویروس کرونا، تعداد زیادی از مدارس و دانشگاهها مجبور شده‌اند که فعالیتهای حضوری خود را تعطیل کنند و اکنون در حال تغییر شیوه‌های آموزش از نظام آموزش حضوری به نظام آموزش و یادگیری الکترونیکی، به ویژه آموزش برخط می‌باشند.

با توجه به اهمیت نتایج حاصل از ارزشیابی‌های دانشجویی در بهبود تدریس و ارتقای کیفیت تدریس و نظر به اینکه شرط اولیه تأثیرپذیری استادان و گرفتن بازخورد از نتایج حاصل از این ارزشیابی‌ها، مقبولیت و پذیرش این نتایج نزد استادان است، این بررسی‌ها در دانشگاهها و مراکز آموزش عالی ضرورت پیدا می‌کند. (قنبری و سلطانه، ۱۳۹۷)

محموری‌ترین ارزش‌نهادهاى دانشگاهى در درجه نخست، بهبود کیفیت یاددهی و یادگیری است. از این رو، برنامه‌های ارزشیابی، ضرورتاً بخش مهمی از فعالیتهای آنان را تشکیل می‌دهد (بویل و همکاران، ۲۰۰۱). به منظور تضمین کیفیت یادگیری دانشجویان و تعیین میزان آموخته‌های آنان در آموزش سنتی، از روشهای مختلفی استفاده می‌شود که یکی از آنها ارزشیابی است (رضایی، ۱۳۹۹). بر اساس پژوهشها، مهم‌ترین شیوه‌های ارزشیابی فراگیران در یادگیری الکترونیکی عبارتند از: آزمونها (کتبی، شفاهی، عملی)، چند گزینه‌ای، کوتاه‌پاسخ، صحیح غلط و غیره، پروژه‌ها، کارپوشه الکترونیکی، چت و گروه‌های مباحثه

مهدی ساعی و علی رجبزاده آملو ♦ ۴۹۳

برخط، مصاحبه، ارزشیابی تلفنی، ارتباط همزمان صوتی و تصویری، سنجش توسط همتایان، مقاله‌نویسی، تکالیف گروهی مشترک، خود ارزشیابی، تکالیف کتب و پست الکترونیکی. (عباسی کسائی و همکاران، ۱۳۹۸)

سنجش و ارزشیابی، جزء جدانشدنی هر نوع نظام آموزشی و از فعالیتهای مهم و تأثیرگذار در فرایند آموزش است (زارعی زوارکی، ۱۳۸۷). درک اینکه کدام عامل در اثربخشی نظام یادگیری الکترونیکی از دید کاربران می‌تواند مهم تلقی شود، به این گونه مؤسسات کمک خواهد کرد تا خط مشی‌های مناسبی را برای سرمایه‌گذاری در عوامل اثربخش و طراحی مجدد با حذف عوامل غیر اثربخش، اعمال کنند. (یزدانی و همکاران، ۱۳۸۹)

یکی از شاخصه‌های مهم ارزشیابی، صداقت است. صداقت علمی، ارزش‌بنیادینی است که دانشگاهها بر اساس آن بنا نهاده شده‌اند و عبارت است از تعهد بی‌چون و چرا به پنج اصل صداقت، اعتماد، انصاف، احترام و مسئولیت‌پذیری، حتی در بحرانی‌ترین شرایط (مرادی و کردلو، ۱۳۹۸). سنجش و ارزشیابی، جزء جدانشدنی هر نوع نظام آموزشی است و از فعالیتهای مهم و تأثیرگذار در فرایند آموزش به حساب می‌آید (رفیعی و همکاران، ۱۳۹۶). در روایات تأکید شده که معیار ارزشیابی افراد برای گزینشها و اظهار نظرها نیز، نه انجام عبادات فراوان، بلکه راستگویی و امانتداری است؛ امام صادق (ع) می‌فرماید: به نماز و روزه آنان فریفته نشوید. آدمی گاه به نماز و روزه عادت می‌کند؛ چنانکه اگر آن را رها سازد، وحشت کند. بلکه آنان را هنگام راستی سخن و ادای امانت بیازمایید. (کلینی، ۱۳۶۷، ج ۲: ۱۰۴؛ شیخ صدوق، ۱۴۰۴، ج ۱: ۵۶)

ب) روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی از نوع توصیفی-پیمایشی است. روش گردآوری داده‌ها به دو شیوه کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی صورت گرفته است. جامعه آماری این پژوهش، دانشجویانی‌اند که از سامانه مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان استفاده می‌کنند و با توجه به بزرگی و نامعین بودن حجم جامعه، از فرمول کوکران برای جوامع نامعین استفاده و حجم نمونه ۳۸۴ نفر برآورد و تعداد ۴۰۱ پرسشنامه صحیح و قابل استفاده تهیه شد. برای سنجش روایی پرسشنامه، از نظر جمعی از استادان و خبرگان استفاده شد. به منظور سنجش پایایی پرسشنامه، از سازگاری درونی و آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که مطابق جدول ۱، نتایج گویای پایایی همه متغیرها بود. برای ارزشیابی نرمال بودن داده‌ها، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد که با توجه به نتایج (سطح معناداری بالاتر ۰/۰۵) فرض نرمال بودن داده‌ها پذیرفته شد.

جدول ۱: ضرایب آلفای کرونباخ

متغیر	مؤلفه (بعد)	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ
کارآمدی در ارائه محتوا	تعهد	۹	۰/۸۰۵

۴۹۴ ♦ تأثیر عوامل فرهنگ دینی بر کیفیت آموزش مجازی در دوره شیوع ویروس کرونا...

۰/۷۹۹	۹	حسن خلق	تعامل حرفه‌ای
۰/۷۶۰	۸	صداقت	ارزشیابی

در این پژوهش به منظور بررسی تأثیر عوامل تحقیق بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان، الگوی مفهومی در قالب شکل ۱ تدوین شد. الگو بیانگر آن است که عوامل فرهنگی «کارآمدی در ارائه محتوا»، «تعامل حرفه‌ای» و «ارزشیابی» که به ترتیب مبتنی بر شاخصهای فرهنگ دینی «وفای به عهد»، «حسن خلق» و «صداقت» اند، بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان تأثیر گذارند.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

با توجه به تغییر سیستم آموزش حضوری و سنتی به برخط و استقبال دانشجویان از فعالیتهای آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان، در این مقاله سعی شده است با بررسی عوامل فرهنگ دینی مهم و تأثیرگذار بر کیفیت این سیستم، گام بزرگی در راستای ارتقای کیفیت این مرکز برداشته شود. لذا در ادامه، سه سؤال مهم مطرح می‌شود:

۱. تأثیر کارآمدی در ارائه محتوا مبتنی بر شاخصه فرهنگ دینی تعهد و وفای به عهد، بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان چگونه است؟
۲. تأثیر تعامل حرفه‌ای مبتنی بر شاخصه فرهنگ دینی حسن خلق، بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان چگونه است؟
۳. تأثیر ارزشیابی مبتنی بر شاخصه فرهنگ دینی صداقت، بر کیفیت سیستم آموزشی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان چگونه است؟

ج) یافته‌های پژوهش

داده‌های پرسشنامه پس از پیاده‌سازی، تجزیه و تحلیل شدند. با توجه به نتایج به دست آمده از ۴۰۱ پرسشنامه جمع‌آوری شده، در رابطه با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان می‌توان گفت ۵۲ درصد مرد و ۴۸ درصد زن بودند. میزان استفاده ماهیانه از سامانه مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان برای ۶۱ نفر خیلی کم، ۵۵ نفر کم، ۴۷ نفر متوسط، ۱۸۸ نفر زیاد، ۵۰ نفر خیلی زیاد می‌باشد. از نظر نحوه استفاده از سامانه، ۱۴۵ نفر با تلفن همراه، ۱۳ نفر با تبلت، ۱۸۴ نفر با لپ‌تاپ و ۵۹ نفر با کامپیوتر از سامانه استفاده می‌کنند.

۱. تحلیل استنباطی فرضیه‌های پژوهش

ابتدا با استفاده از آزمون رگرسیون خطی و مطابق جدولهای ذیل، به ارزیابی رابطه بین مؤلفه‌ها (تعهد، حسن خلق و صداقت) به ترتیب روی متغیرهای پژوهش (کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای، ارزشیابی) می‌پردازیم.

یک) آیا بین متغیر تعهد با مؤلفه کارآمدی محتوا، متغیر تعامل حرفه‌ای با مؤلفه حسن خلق و متغیر ارزشیابی با مؤلفه صداقت رابطه وجود دارد؟

جدول ۲: ارتباط بین متغیرهای مستقل با مؤلفه‌ها

متغیر	مؤلفه	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین R ²	ضریب تعیین تعدیل یافته	انحراف معیار ضریب تعیین چندگانه
کارآمدی در ارائه محتوا	تعهد	۰/۰۸۹	۰/۰۰۷۹	۰/۰۰۶	۴/۵۸
تعامل حرفه‌ای	حسن خلق	۰/۱۱۳	۰/۰۱۶۹	۰/۰۱۱	۳/۴۳
ارزشیابی	صداقت	۰/۰۹	۰/۰۰۸۱	۰/۰۰۶	۳/۰۵

با توجه به جدول ۲، میان متغیر کارآمدی در ارائه محتوا و مؤلفه تعهد (R² تعدیل یافته = ۰/۰۰۶، ۰/۰۰۵ < P و ۴/۴۸ = آزمون فیشر)، تعامل حرفه‌ای با حسن خلق (R² تعدیل یافته = ۰/۰۱۱، ۰/۰۰۵ < P و ۵/۲۴ = آزمون فیشر) و ارزشیابی با صداقت (R² تعدیل یافته = ۰/۰۰۶، ۰/۰۰۵ < P و ۳/۷۷ = آزمون فیشر) رابطه معنادار وجود دارد.

دو) آیا بین متغیرهای مستقل (کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای، ارزشیابی) با متغیر وابسته پژوهش (کیفیت آموزش مجازی) رابطه وجود دارد؟

جدول ۳: ارتباط بین متغیرهای مستقل با وابسته

متغیر وابسته	متغیرهای مستقل	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین R ²	ضریب تعیین تعدیل یافته	انحراف معیار ضریب تعیین چندگانه
کیفیت آموزش	کارآمدی در ارائه محتوا	۰/۱۹	۰/۰۳۶۱	۰/۰۱	۵/۳۰

۴۹۶ ♦ تأثیر عوامل فرهنگ دینی بر کیفیت آموزش مجازی در دوره شیوع ویروس کرونا...

۴/۴۴	۰/۰۰۳	۰/۰۰۷۲	۰/۰۸۵	تعامل حرفه‌ای	مجازی
۴/۷۱	۰/۰۰۲	۰/۰۰۳۷	۰/۰۶۱	ارزشیابی	

با توجه به جدول ۳، میان متغیر کارآمدی در ارائه محتوا و کیفیت آموزش مجازی (R^2 تعدیل یافته = ۰/۰۱، $P < ۰/۰۵$ و $F = ۶/۲۸$ = آزمون فیشر)، تعامل حرفه‌ای با کیفیت آموزش مجازی (R^2 تعدیل یافته = ۰/۰۰۳، $P < ۰/۰۵$ و $F = ۳/۳۷$ = آزمون فیشر) و ارزشیابی با کیفیت آموزش مجازی (R^2 تعدیل یافته = ۰/۰۰۲، $P < ۰/۰۵$ و $F = ۵/۱۷$ = آزمون فیشر) رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۴: ضرایب رگرسیونی مربوط به متغیرهای مستقل

سطح معناداری Sig.	آماره تی	ضریب استاندارد نشده		متغیرهای مستقل
		B	انحراف استاندارد Std. Error	
۰/۰۶۴	۴/۵۱		۰/۹	ثابت (عرض از مبدا)
۰/۰۲۰	۲/۲۷	۰/۰۴	۰/۰۵۵	کارآمدی در ارائه محتوا
۰/۰۱۷	۲/۶۳	۰/۱۰۱	۰/۰۶۷	تعامل حرفه‌ای
۰/۰۰۳	۱/۵۵	۰/۱۱۴	۰/۰۸	ارزشیابی

با توجه به مقادیر به دست آمده از جدول ۴، متغیرهای «کارآمدی در ارائه محتوا»، «تعامل حرفه‌ای»، «کیفیت محتوای تدریس» و «ارزشیابی» در سطح ۰/۰۵ معنادار می‌باشد. لذا بر اساس این اطلاعات می‌توان معادله رگرسیون را نوشت:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 + \varepsilon \rightarrow$$

$$Y = 1.167 + 0.51(v_1) + 0.79(v_2) + 0.65(v_3)$$

بر اساس این مدل رگرسیون، می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش یک واحد کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای و ارزشیابی، به مقدار ۰/۵۱، ۰/۷۹، ۰/۶۵ واحد به کیفیت آموزش مجازی دانشجویان در مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان اضافه می‌شود. نتایج این فرضیه با نتایج پژوهشهای محمود (۲۰۲۱)، المسیدین و ماهاسنه (۲۰۲۰)، الصود^۲ و همکاران (۲۰۱۷)، صفری و سلاجقه (۱۳۹۴) و رستگارپور و گرجی‌زاده (۱۳۹۱) هماهنگی دارد.

جدول ۵: جدول نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش

نتایج	میزان اثرگذاری	فرضیه‌ها	فرضیه اصلی
تأیید	مؤثر	کلیه عوامل مذکور بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان تأثیر مثبت دارند.	فرضیه اصلی
تأیید	مؤثر	کارآمدی در ارائه محتوا بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان تأثیر مثبت دارد.	فرضیه اول

1. Almseidein & Mahasneh

2. El-Seoud

مهدی ساعی و علی رجبزاده آملو ♦ ۴۹۷

فرضیه دوم	تعامل حرفه‌ای بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان تأثیر مثبت دارد.	مؤثر	تأیید
فرضیه سوم	ارزشیابی بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان تأثیر مثبت دارد.	مؤثر	تأیید

با توجه به اینکه فرضیه‌های متعدد دیگری وجود داشت، اما به علت احتمال تأثیرگذاری پایین تر آنها، بررسی نشدند و فقط موارد دارای اثرگذاری مثبت انتخاب و بررسی شدند.

۲. آزمون رتبه‌بندی

برای مشخص کردن رتبه نهایی هر یک از عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان در مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان و اینکه در نهایت کدام عامل فرهنگی دارای بیشترین اهمیت در ارتقای کیفیت آموزش مجازی است، آزمون فریدمن به کار گرفته شد. در جدول ۶، رتبه نهایی هر یک از عوامل مذکور ارائه شده است.

جدول ۶: جدول آزمون رتبه‌بندی فریدمن

تعداد	کای دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۴۰۱	۱۳۲/۳۰۳	۲	۰/۰۰۲

با توجه به نتایج حاصل از جدول ۶، سطح معناداری آزمون ۰/۰۰۲ از ضریب خطا (۰/۰۵) کمتر است. لذا می‌توان فرض صفر را مبتنی بر یکسان بودن تأثیر عوامل فرهنگی مؤثر بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان در مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان، به روشنی رد کرد و نتیجه گرفت که تأثیر این عوامل (کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای و ارزشیابی) بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان متفاوت است. رتبه نهایی هر یک از عوامل مذکور در جدول ۷ آورده شده است.

جدول ۷: جدول وزن نهایی عوامل فرهنگی مؤثر بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان

عوامل	وزن
کارآمدی در ارائه محتوا	۵/۰۲
تعامل حرفه‌ای	۴/۷۳
ارزشیابی	۳/۴۴

در میان عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان در مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان، عامل «کارآمدی در ارائه محتوا» با میانگین ۵/۰۲ دارای بیشترین اهمیت است. پس از آن، «تعامل حرفه‌ای» با نمره ۴/۷۳ و «ارزشیابی» با نمره ۳/۴۴ در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند.

(د) بحث و نتیجه‌گیری

۴۹۸ ♦ تأثیر عوامل فرهنگ دینی بر کیفیت آموزش مجازی در دوره شیوع ویروس کرونا...

امروزه با همه‌گیری گسترده ویروس کرونا و تغییر فرایند آموزشی مراکز آموزش عالی از شیوه سنتی به مجازی و برخط، حفظ کیفیت آموزش و همچنین اهمیت و اثرگذاری مسائل فرهنگی و اخلاقی بر کیفیت آموزش مجازی نیز مورد توجه قرار گرفته است. اگرچه آموزش مجازی در بستر برخط و غیر حضوری صورت می‌گیرد، اما به کارگیری صحیح آن در راستای دستیابی به اهداف متعالی دینی، هدف و فرایندی آرمانی محسوب به شمار می‌رود.

هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر مؤلفه‌هایی مانند کارآمدی در ارائه محتوا، تعامل حرفه‌ای و ارزشیابی بر کیفیت آموزش مجازی در مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان مبتنی بر شاخصهای وفای به عهد، حسن خلق و صداقت بود که از مهم‌ترین شاخصها در فرهنگ دینی می‌باشند. نوع پژوهش، کاربردی بود و از روش توصیفی-پیمایشی در انجام آن بهره گرفته شد. جامعه آماری شامل دانشجویان مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان با حجم نمونه ۴۰۱ نفر است که به صورت تصادفی انتخاب شدند و پرسشنامه بین آنان توزیع شد. برای تأمین روایی محتوای پرسشنامه، از نظر جمعی از استادان و خبرگان استفاده شد و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ سنجیده شد. در مدل برای تأیید فرضیه‌ها از آزمون رگرسیون خطی و همچنین از آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی نیز استفاده شد.

نتایج این پژوهش نشان داد که عوامل فرهنگی همچون: «کارآمدی در ارائه محتوا»، «تعامل حرفه‌ای» و «ارزشیابی» می‌توانند تأثیر مثبتی بر کیفیت آموزش مجازی دانشجویان داشته باشند که با تحقیقات صفری و سلاجقه (۱۳۹۴)، رستگارپور و گرجی‌زاده (۱۳۹۱)، محمود (۲۰۲۱)، المسیدین و ماهاسنه (۲۰۲۰) و الصود و همکاران (۲۰۱۷) همراستاست.

با توجه به نتیجه‌گیری به عمل آمده از یافته‌های پژوهش، کارآمدی در ارائه محتوا مبتنی بر تعهد، مهم‌ترین عامل فرهنگی مؤثر بر کیفیت آموزش مجازی شناسایی شد. بررسی پرسشنامه تکمیل شده نشان داد پاسخگویان، هدفمند بودن و سازماندهی محتوا، سرعت بالا آمدن صفحه اول سایت و واکنش‌گرایی سامانه را از جمله نقاط قوت آن برشمرده‌اند. گفتنی است که تعهد موجب شده متخصصان با علاقه وافر فرهنگی توجه ویژه‌ای به کارآمدی در ارائه محتوا داشته باشند. تعامل حرفه‌ای مبتنی بر حسن خلق، دومین عامل مهم تأثیرگذار بود که از جمله نقاط قوت آن می‌توان به افزایش مخاطبان سامانه و اعتمادسازی اشاره کرد. ارزشیابی مبتنی بر صداقت نیز به عنوان سومین عامل مهم شناسایی شد که از نقاط قوت آن می‌توان به ارتقای کیفیت سطح آموزش اشاره کرد؛ به این صورت که اگر عده کثیری از دانشجویان به اصلاح مواردی در آموزش مجازی اشاره کنند، رعایت آنها موجب بهبود و ارتقای کیفیت آموزش خواهد شد. با توجه به اینکه عوامل یاد شده (تعهد، حسن خلق و صداقت) از عوامل فرهنگی به شمار می‌روند، تأثیر مثبت و مستقیم در ارتقای کیفیت آموزش مجازی در سیستم آموزش مجازی دانشگاهیان داشته است.

مهدی ساعی و علی رجبزاده آلمالو ♦ ۴۹۹

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهاد می‌شود به مشارکت بیشتر دانشجویان در مباحث و برقراری تعامل دوطرفه توجه بیشتری شود، مانند طرح سؤالات بحث برانگیز توسط استادان. همچنین مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان می‌بایست ارزشیابی دانشجویان از استادان را بیشتر مورد توجه و ارزیابی قرار دهد؛ زیرا با توجه به همه‌گیری ویروس کرونا و افزایش دانشجویان سامانه‌های آموزش مجازی، نیاز به بررسی کیفیت، نحوه تدریس و تعهد استادان نسبت به ارائه محتوای مفید توسط دانشجویان، ضروری به شمار می‌آید.

ارزشیابی مستمر و به‌روزرسانی محتوای علمی دروس مبتنی بر عوامل فرهنگی باعث می‌شود چرخه توجه به این عوامل به صورت متناوب به کار گرفته شود که علاوه بر عدم ایستایی، موجب استمرار حیات سامانه و در نهایت، ارتقای سطح کیفی آموزش خواهد شد. این امر زمانی محقق می‌شود که توجه لازم به تعهد در کنار تخصص و تعامل سازنده با مخاطبان سامانه وجود داشته باشد. اگر این چرخه دچار ایستایی شود، موجب تنزل کیفی آموزش شده و نتیجه آن، کاهش مخاطبان و تضعیف مراجعه به سامانه آموزش مجازی خواهد شد.

۵۰۰ ♦ تأثیر عوامل فرهنگ دینی بر کیفیت آموزش مجازی در دوره شیوع ویروس کرونا...

منابع

- قرآن کریم.
- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۲۴). *نهج الفصاحه*.
- پورکریمی، جواد و زهره علیمردانی (۱۳۹۹). «تحلیل پدیدارشناختی عوامل مؤثر بر تعاملات در محیط آموزش الکترونیکی». *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ش ۳ (۸): ۳۵-۴۶.
- جمعه حویزی، عبدعلی (۱۳۸۳ ق). *نور الثقلین*. بی جا: بی نا.
- رستگارپور، حسن و سحر گرجی زاده (۱۳۹۱). «ارزیابی کارآمدی دوره‌های یادگیری الکترونیکی در دانشگاه تربیت مدرس از دیدگاه کاربران». *رشد فناوری*، ش ۳ (۲): ۵-۳۰.
- رضایی، علی محمد (۱۳۹۹). «ارزشیابی از آموخته‌های دانشجویان در دوران کرونا: چالشها و راهکارها». *روان‌شناسی تربیتی*، ش ۵۶ (۱۶): ۱۷۹-۲۱۴.
- رفیعی، مجتبی؛ هادی غفاری و میثم خرمی (۱۳۹۶). «ارزیابی کارآمدی روش یادگیری الکترونیکی در آموزش منابع انسانی: مطالعه موردی دانشگاه پیام نور استان مرکزی». *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، سال چهارم، ش ۴: ۸۴-۷۱.
- زارعی زوارکی، اسماعیل (۱۳۸۷). «سنجش و ارزشیابی الکترونیکی». *آموزش عالی*، ش ۳ (۱): ۷۳-۸۸.
- سامانه آموزش مجازی دانشگاهیان (۱۴۰۰). <https://ec.nahad.ir>
- شهرکی پور، حسن (۱۳۹۱). «عوامل مؤثر بر افزایش کیفیت آموزشی دوره‌های کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد دانشکده علوم تربیتی (مطالعه موردی واحد رودهن)». *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی - برنامه‌ریزی درسی)*، ش ۳۴ (۹): ۱۱۸-۱۲۴.
- شیخ صدوق (۱۴۰۴ ق). *عیون اخبار الرضا*. بی جا: بی نا.
- شیرازی، فاطمه؛ شیوا حیدری و مهناز سنجر (۱۳۹۱). «اخلاقیات در آموزش مجازی». *اخلاق و تاریخ پزشکی*، ش ۵ (۹): ۸۰-۸۹.
- صالحی عمران، ابراهیم؛ صمد ایزدی و شعبان حیدری (۱۳۹۶). «شناسایی، تدوین و اعتباریابی شاخصهای آموزش و یادگیری در رتبه‌بندی دانشگاهها». *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ش ۲ (۵): ۴۷-۵۶.
- صفری، ثنا و آرزیتا سلاجقه (۱۳۹۴). «رابطه اخلاق حرفه‌ای با عملکرد استادان دانشگاه». *اخلاق در علوم و فناوری*، ش ۳ (۱۰): ۱۰۰.
- صفری سهل آبادی، مریم و مریم شفیعی سروستانی (۱۳۹۹). «بررسی نقش آموزش مجازی معلمان در پی شیوع ویروس کرونا». *اولین کنفرانس ملی پژوهشهای کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت*.

مهدی ساعی و علی رجبزاده آلمالو ♦ ۵۰۱

- عباسی کسانى، حامد؛ غلامرضا شمس مورگانى، فرهاد سراجى و مرتضى رضایى زاده (۱۳۹۸). «**ابزارهای ارزشیابی یادگیرندگان در محیط یادگیری الکترونیکی**». *رشد فناوری*، ش ۱۶ (۶۱): ۲۳-۳۳.
- فهیمی مقدس، نفیسه و فاطمه جمالیان اصفهانی (۱۳۹۷). «**جایگاه و اهمیت حسن خلق از منظر قرآن و روایات**». پنجمین همایش ملی پژوهشهای نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۷ ق). *الکافی*. بی جا: بی نا.
- کیوانلو، زهرا؛ علیرضا قربانی، حسین تیره و علی تازه گل (۱۳۹۸). «**بررسی ارتباط رضایت شغلی با تعهد سازمانی در کارکنان دانشگاه علوم پزشکی سبزوار**». *مجله علمی- پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی سبزوار*، دوره بیست و ششم، ش ۵: ۶۱۸-۶۱۶.
- گشتاسبی، زهرا؛ امید شکری، جلیل فتح آبادی و مسعود شریفی (۱۳۹۶). «**تأثیر برنامه بازآموزی اسنادی بر هیجانات پیشرفت و مشغولیت تحصیلی دانشجویان**». *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ش ۴ (۴): ۲۳-۳۸.
- مرادی، امیر و محسن کردلو (۱۳۹۸). «**پدیدارشناسی ننگناهای اخلاقی آموزش الکترونیکی در آموزش عالی مجازی ایران**». *فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ش ۵ (۹): ۷۶-۶۱.
- مهردوست، زهرا (۱۳۹۹). «**نقش اخلاق در آموزش مجازی**». *نخستین کنفرانس بین المللی آموزش مجازی، چالشها و راهکارها در شرایط بحران کرونا*.
- یاسینی، علی؛ فاطمه ایدی و هادی آقایی (۱۳۹۷). «**شناسایی مؤلفه های فرهنگ دینی مؤثر بر ارتقای سلامت سازمانی در نظام آموزش عالی ایران**». *مدیریت اسلامی*، سال بیست و ششم، ش ۱: ۲۹-۶۰.
- یزدانی، فریدون؛ عیسی ابراهیمزاده، بهمن زندی، بهمن علیپور و حسین زارع (۱۳۸۹). «**ابزارهای ارزشیابی یادگیرندگان در محیط یادگیری الکترونیکی**». *اندیشه های نوین تربیتی*، ش ۳ (۶).
- Allo, M.D.G. (2020). “**Is the online learning good in the midst of Covid-19 Pandemic? The case of EFL learner**”. *J. Sinesthesia*, 10: 1-10.
- Almseidein, T. & O. Mahasneh (2020). “**Awareness of Ethical Issues when using an e-Learning System**”. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 11(1).
- Black, T.; B. Kerans & A. Kerans (2012). “**Implementation of hidden Markov model algorithm for prediction**”. In: *2012 International symposium on communications and information technologies (ISCIT)*: 280-283.
- Bora, U.J. & M. Ahmed (2013). “**EE-learning using cloud computing**”. *International Journal of Science and Modern Engineering*, 1(2): 9-12.

- Boyle, P.; M. Pettigrove & C. Atkinson (2001). **Australian national university student evaluation of teaching ANUSET: a guide for academic staff**. 3rd ed. Canberra: Australian National University.
- El-Seoud, Abou & M. Samir (2017). **EE-Learning and Students' Motivation: A Research Study on the Effect of E-Learning on Higher Education**". *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 9(4): 20-26.
- Mahmud, M. & M. Bakar (2021). **EE-Learn: An Online Platform for Teaching and Learning**". *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 9(4): 78-91.
- Abbasi Kesani, Hamed; Gholamreza Shams Morgani, Farhad Seraji & Morteza Rezaeizadeh (2019). **Assessment tools for learners in e-learning environment**". *Technology Development Quarterly*, No. 16(61): 23-33.
- Fahimi Moqaddas, Nafiseh & Fatemeh Jamalian Isfahani (2018). **The status and importance of good manners from the perspective of the Qur'an and hadiths**". *The fifth national conference on modern research in the field of educational sciences and psychology in Iran*.
- Goshtasbi, Zahra; Omid Shukri, Jalil Fathabadi & Massoud Sharifi (2017). **The effect of documentary retraining program on students' development excitement and academic performance**". *Research in school and virtual learning*, Vol. 4(4): 23-38.
- Juma Havizi, Abdul Ali (1383 AH). **Noor al-Thaqalin**.
- Kiwanlu, Zahra; Alireza Ghorbani, Hussein Tireh & Ali Taze Gol (2019). **Study of the relationship between job satisfaction and organizational commitment in the staff of Sabzevar University of Medical Sciences**". *Scientific-Research Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*, Vol. 26, No. 5: 616-618.
- Koleyni, Muhammad ibn Ya'qub (1367 AH). **Al-Kafi**.
- Mehrdoost, Zahra (2020). **The Role of Ethics in Virtual Education**". *The First International Conference on Virtual Education Challenges and Solutions in the Corona Crisis*.
- Moradi, Amir & Mohsen Kurdloo (2019). **Phenomenology of Ethical Limitations of E-Learning in Virtual Higher Education in Iran**". *Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences*, No. 5(9): 61-76.
- Payende, Abolghasem (1945). **Eloquence approach**.
- Pourkarimi, Javad & Zohreh Alimardani (2020). **Phenomenological analysis of the factors affecting**

- interactions in the e-learning environment**". *Research in school and virtual learning*, Vol. 3(8): 35-46.
- Rafiei, Mojtaba; Hadi Ghaffari & Meysam Khorami (2017). **Evaluating The effectiveness of .-learning method in human resource education: a case study of Payame Noor University of Markazi Province**". *Quarterly Journal of Research in School and Virtual Learning*, Fourth Year, Vol. 4: 71-84.
 - Rastegarpour, Hassan & Sahar Gorjizadeh (2012). **Evaluating the effectiveness of e-learning courses at Tarbiat Modares University from the perspective of users**". *Technology Development Quarterly*, No. 3(2): 5-30.
 - Rezaei, Ali Mohammad (2020). **Evaluating what students have learned during the Corona: Challenge. and Strategies**". *Quarterly Journal of Educational Psychology*, 56(16): 179-214.
 - Safari, Sana & Azita Salajegheh (2015). **Th. 6 Relationship between Professional Ethics and the Performance of University Professors**". *Quarterly Journal of Ethics in Science and Technology*, No. 3(10).
 - Safari Sahlabadi, Maryam & Maryam Shafiee Sarvestani (2020). **Investigating the role of virtual teacher education following the outbreak of coro. avirus**". *First National Conference on Applied Research in Education Processes*.
 - Salehi Imran, Ibrahim; Samad Izadi & Shaban Heidari (2017). **Identification, compilation and validation of indicators of education and learning i. the ranking of universities**". *Quarterly Journal of Research in School and Virtual Learning*, Vol. 2(5): 47-56.
 - Shahrkipour, Hassan (2012). **Factors Affecting the Increase of Educational Quality in Master's Degree Courses of Azad University, Faculty of Educational Sciences (Case Study of R. odeh0n Breca,**". *Research in Curriculum Planning (Knowledge and Research in Educational Sciences-Curriculum Planning)*, Vol. 34(9): 118-124.
 - Sheikh Saduq (1404 AH). **Oyoun Akhbar al-Reza**.
 - Shirazi, Fatemeh; Shiva Heydari & Mahnaz Sanjari (2012). **. Ethics in Vir.ual Educati8n**". *Ethics and Medical History*, No. 5(9): 80-89.
 - **Virtual Education System for Academics** (1400). <https://ec.nahad.ir>
 - Yasini, Ali; Fatima Edi & Hadi Aghaei (2018). **Identifying the components of religious culture affecting the promotion of**

۵۰۴ ♦ تأثیر عوامل فرهنگ دینی بر کیفیت آموزش مجازی در دوره شیوع ویروس کرونا...

Yazdani, Fereydoun; Isa Ebrahimzadeh, Bahman Zandi, Bahman Alipour & Hussein Zare (2010). **Assessment tools for learners in e-learning environment**". *New Educational Thoughts*, Vol. 3(6).

- Yazdani, Fereydoun; Isa Ebrahimzadeh, Bahman Zandi, Bahman Alipour & Hussein Zare (2010). **Assessment tools for learners in e-learning environment**". *New Educational Thoughts*, Vol. 3(6).

